

Sentit comú

Miquel Caminal

«El govern propi és el nostre dret natural. I quan un home reflexiona seriosament sobre la precarietat dels afers humans, es convenç que és infinitament més prudent i més segur formar una constitució pel nostre compte d'una manera serena i deliberativa, mentre està en el nostre poder, que confiar un esdeveniment tan important al temps i a l'atzar» (*Common Sense*. Thomas Payne, 10 de febrer de 1776).

La darrera onada de constitució de nous estats independents com a conseqüència de l'ensorrament de l'URSS tanca una època: la desintegració dels vells dominis imperials basats en la imposició i l'ocupació política. El nou imperialisme característic de la segona meitat del segle XX, i que Estats Units ha protagonitzat, ha posat l'accent en la dominació financera, econòmica i militar del planeta. L'acció política que se n'ha derivat no ha buscat tant l'ocupació o submissió política directa, sinó l'establiment d'un ordre internacional que havia de ser assegurat mitjançant la intervenció militar, diplomàtica o política en qualsevol indret on es considerés en risc l'hegemonia dels EUA i del capitalisme transnacional.

Davant d'aquest model les revolucions nacionalistes que van acabar amb el domini dels vells imperis, des de l'imperi espanyol fins els imperis britànic i francès, passant pels altres dominis imperials d'altres estats occidentals europeus, han quedat condicionades, a vegades ofegades o bé també sotmeses mitjançant règims corruptes i dictatorials ben vistos, o promoguts si calia, per l'imperialisme nord-americà. El pre-

text d'haver de defensar un model de societat liberal-democràtica enfront del mal denominat bloc socialista, que ni era un bloc ni era socialista, va ser la justificació útil per acceptar, donar suport o promoure directament règims autoritaris arreu del món.

Aquest és el context internacional dins del qual s'ensorra l'imperi soviètic, que no pot aguantar la insostenible desigualtat en les condicions de vida de ciutadans europeus a un i altre costat del mur de Berlín, més enllà de la també desigual cursa armamentista i tecnològica entre els EUA i l'URSS. El final d'un imperi és la desintegració, que inclou normalment la violència i la guerra com ha succeït en el cas de l'URSS i, també, de Iugoslàvia. Alhora, cap de les davallades i imperials es poden interpretar únicament en clau interna. El context internacional i la intervenció d'actors externs i interes-

EN EL CAS DE CATALUNYA, L'ÚLTIMA ONADA DE NOUS ESTATS INDEPENDENTS SERVEIX A TÍTOL INFORMATIU, PERÒ NO PAS COM A REFERENT. TAMPOC VAN SER REFERENTS LES ONADES ANTERIORS, FRUIT D'ALTRES DESINTEGRACIONS IMPERIALS, O BÉ DE PROCESSOS DE DESCOLONITZACIÓ

sats en el desenllaç del procés centrifugador hi compta molt i pot ser determinant.

Aquesta breu introducció em sembla convenient de cara a situar la teoria i pràctica dels processos d'autodeterminació nacional. L'any

1989 tanca simbòlicament una època més que obrir-ne una altra. L'extensió de la democràcia com a sistema de govern, l'expansió total del model econòmic capitalista sobre l'immens territori ex socialista, el sorgiment de noves potències a tenir en compte en l'ordre internacional i, sobretot, la línia cada cop més borrosa entre espai polític intern i extern, són alguns elements que marquen una nova època encara més marcada per la inestabilitat i els interrogants que per respostes segures. Ens movem dins d'un món en transició on el context històric i internacional és bàsic per intentar entreveure possibles horitzons. També ho és el coneixement de la història recent i més llunyana de cada cas per descobrir les claus internes que expliquen on s'està i com s'hi ha arribat. Les anàlisis comparatives són sempre molt útils, però la clau de volta que descobreix l'horitzó de cada poble no té còpia, és singular.

En el cas de Catalunya, l'última onada de nous estats independents serveix a títol informatiu, però no pas com a referent. Tampoc van ser referents les onades anteriors, fruit d'altres desintegracions imperials, o bé de processos de descolonització, la qual cosa no vol dir menystenir l'evident impacte que van tenir també sobre el catalanisme. El fet és que tant la proclamació de la República catalana com la posterior renúncia i reinstauració de la Generalitat de Catalunya, el 1931, així com el restabliment de la Generalitat, el 1977, s'expliquen per processos polítics interns, és a dir que s'han de comprendre sobre la base de la crisi de l'Estat espanyol, com a conseqüència de la caiguda de la monarquia borbònica i del final de la dictadura franquista. El context internacional que va emmarcar aquests processos de canvi polític es caracteritzava, en el primer cas, per la crisi de les democràcies liberals, l'ascens del feixisme i la dialèctica revolució-contrarevolució; en el segon, pel desprestigi dels règims dictatorials europeus en comparació a les veïnes i consolidades democràcies liberals.

En l'actualitat, la crisi d'identitat de la Unió Europea, i la resistència dels Estats nacionals a cedir sobirania de cara a unes veritables institucions de govern europees, directament respon-

sables davant de la ciutadania, són punts a tenir en compte de cara al futur de les nacions sense estat de l'Europa occidental. Dit més clar: Alemanya condiciona més, tant en relació al futur d'Europa com en relació al mateix futur d'altres estats nacionals europeus, que tots els processos d'autodeterminació que s'han produït a l'Europa de l'est. Alemanya va optar per la unificació pròpia i la divisió i satel·lització dels altres. En alguna mesura hauran d'haver-hi canvis en

LA DARRERA SENTÈNCIA CONTRA L'ESTATUT D'AUTONOMIA TANCA TOTA EXPECTATIVA DE DESENVOLUPAMENT AUTONOMISTA DE LA CONSTITUCIÓ I RETROCEDEIX A UNA DEFENSA DE LA SOBIRANIA DE LA NACIÓ ESPANYOLA EN FORMA I FONS TAN ABSOLUTISTA QUE NO DEIXA UN BRI D'ESPERANÇA PER A LES ALTRES NACIONS

els propers anys perquè no és concebible a mitjà termini una Alemanya forta en una Europa feble. Per tant, si hi ha una pregunta cada cop més necessitada de resposta a Europa és com construir i avançar en l'estatalitat europea, una qüestió tan justa però més urgent en el present que l'estatalitat de les nacions sense estat europees. Ara per ara Alemanya és, entre els Estats més importants de la Unió Europea, qui ha resultat amb més solvència la seva organització territorial. No és pot dir el mateix d'Itàlia, el Regne Unit, França o Espanya que estan immersos en processos de reorganització territorial i de reconeixement de la seva diversitat.

Tanmateix, els estats europeus més forts no solament no renuncien a la seva integritat territorial, sinó que la mateixa construcció política europea, o es fa sobre aquesta base o difícilment reeixirà. No és imaginable, en principi, un suport de França o Alemanya a processos d'independència a Escòcia, País Basc o Catalunya, per exemple. En la millor de les hipòtesis es pot esperar com a màxim la no interferència. Perquè

si la integritat territorial del Regne Unit o Espanya és qüestionable, quina raó hi ha per no fer el mateix a França, Itàlia o Alemanya? L'estancament i falta de lideratge a la Unió Europea continua posant la política en els estats, dins dels quals es dirimeixen els assumptes territorials. La sobirania estatal perduda afecta l'ordre econòmic, però paradoxalment aquest fet accentua més el nacionalisme d'estat.

Aquest marc inestable europeu és l'escenari dins del qual s'han d'analitzar els conflictes na-

**EL SENTIMENT DE SER TRACTAT
ARBITRÀRIAMENT, DE NO SER
RECONEGUT EN LA PRÒPIA IDEN-
TITAT I DRET A DECIDIR, DE SER
CONSIDERAT COM UN CIUTADÀ DE
SEGONA, TÉ EFECTES IRREPARA-
BLES TARD O D'HORA**

cionals dels Estats membres de la Unió Europea, en el benentès que en l'actualitat el factor o factors determinants són interns. La secessió de Catalunya o del País Basc són assumptes interns d'Espanya i el seu marc de resolució és l'ordenament constitucional espanyol. El mateix es pot dir d'Escòcia i el Regne Unit o de Flandes i Bèlgica. Fins avui això és així, i no és previsible un canvi de context europeu o internacional. Cal doncs, analitzar la història de cada cas i entreveure'n horitzons possibles. Es pot generalitzar tan poc que dins del mateix estat cada conflicte nacional també té la seva singularitat, tal com queda palès quan es comparen els casos de Catalunya i el País Basc.

La Constitució espanyola de 1978 va obrir una lleu expectativa de resolució dels conflictes nacionals dins de l'ordenament constitucional espanyol, que s'ha anat esvaint al llarg dels anys, i que la darrera sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 ha acabat de confirmar. Els principals partits polítics espanyols, el PP i el PSOE no són capaços, ni després de 30 anys d'aprovada la Constitució, d'afrontar una refor-

ma constitucional en sentit federal, ni que sigui mínima. Una reforma federal que seguís el model alemany, i que reconegués la igualtat lingüística en termes similars o equiparables al model suís, tindria uns efectes desactivadors dels nacionalismes, alhora que avançaria en la integració política des d'un projecte polític compartit. Un desenvolupament federal de reforçament de l'autogovern de les nacionalitats i regions i, també, de reforma del poder judicial i del Senat en sentit federal no solament formen part de la lògica democràtica i autonomista oberta per la Constitució de 1978, sinó que expressarien en major grau la realitat plurinacional d'Espanya i la seva integració en un estat compost.

D'altra banda, ja no es poden tractar els problemes constitucionals des d'un dogmatisme ancorat en el segle XIX, que viu de conceptes ja superats o obsolets, que encara perviu en la necessitat d'aprovar l'assignatura pendent d'un nacionalisme espanyol frustrat en la pretensió d'una Espanya gran, que no ha pogut o volgut liderar mai un projecte liberal, democràtic i modernitzador. Aquest nacionalisme espanyol, màxim responsable de l'accidentada i frustrant història contemporània, continua amb els peus fixats en vells objectius uniformadors. Continua essent el principal obstacle a la transformació de l'Estat espanyol en una línia europeïsta, democràtica, plurinacional i federal. I és el primer activador dels separatismes perifèrics. L'únic que potser sembla haver deixat enrere, però tampoc seria qüestió de refiar-se'n, és l'ús de la força militar per impedir un procés democràtic d'autodeterminació nacional.

Tanmateix, el Tribunal Constitucional en la seva darrera sentència contra l'Estatut d'autonomia, tanca tota expectativa de desenvolupament autonomista de la Constitució. Alhora retrocedeix a una defensa de la sobirania de la nació espanyola en forma i fons tan absolutista que no deixa un bri d'esperança per a les altres nacions. Cal dir que és una sentència, en aquest punt, continuadora del que ja es diu en termes molt durs (i obsolets en la deliberació actual sobre teoria democràtica i constitucional) en la sentència 103/2008 de 11 de setembre del mateix TC, que declara inconstitucional la llei del Parla-

ment base 9/2008 de 27 de juny, de convocatòria i regulació d'una consulta popular sobre el procés de negociació per assolir la pau i la normalització política. En els darrers anys, el consens constitucional de 1978 s'ha fos i cada nacionalisme estira amb força centrifugadora. Els mitjans de comunicació també ajuden a aquesta dinàmica, o més aviat la fomenten. La democràcia s'ha encongit i cadascú planteja unilateralment les seves opcions. De moment és el nacionalisme espanyol qui s'imposa, però en democràcia (si és respectada) no són descartables altres opcions quan la veu es torna ineficaç i la sortida apareix com l'única alternativa.

El sentiment de ser tractat arbitràriament, de no ser reconegut en la pròpia identitat i dret a decidir, de ser considerat com un ciutadà de segona, té efectes irreparables tard o d'hora, com tants moviments per la independència han demostrat en els darrers dos segles. El nacionalisme espanyol no ha après les lliçons de la història i continua fent ús de l'arbitrarietat en la seva relació amb les altres identitats nacionals de la pell de brau. El sentit democràtic hauria d'obrir una època d'entesa i d'acords federals des del reconeixement en la igualtat de tots i cadascun dels actors. La reforma constitucional n'és la via necessària i que hauria de ser promoguda en els

possible, tot i que cal esgotar totes les possibilitats per aconseguir-lo, i no deixar de tenir en compte que la secessió ha de ser l'últim recurs, perquè no és innòcua i perquè la seva realització democràtica estarà plena d'obstacles amb la finalitat de fer-la descarrilar.

MIQUEL CAMINAL és catedràtic de ciència política de la Universitat de Barcelona

**AIXÒ NO OBSTANT, LA SECESSIÓ
HA DE SER L'ÚLTIM RECURS, PER-
QUÈ NO ÉS INNÒCUA I PERQUÈ LA
SEVA REALITZACIÓ DEMOCRÀTI-
CA ESTARÀ PLENA D'OBSTACLES
AMB LA FINALITAT DE FER-LA
DESCARRILAR**

propers anys. De no ser així, prenen tot el sentit les paraules de Thomas Payne que encapçalen aquest escrit. El sentit comú defensa el viure junts com l'opció millor i més enriquidora, quan no hi ha greuges ni arbitrarietats, però quan no és així el mateix sentit comú convida a considerar la sortida de la independència. Des d'una posició federalista l'opció per la independència no es pot descartar quan el pacte federal és im-